

ТАКСОНОМІЧНА СТРУКТУРА ТЕРІОФАУНИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «СКОЛІВСЬКІ БЕСКИДИ»

*Н.О. Стецула, кандидат біологічних наук
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені І.Франка
А.П. Обух, студент
Національний лісотехнічний університет України*

Наведено загальну інформацію про ссавців НПП "Сколівські Бескиди". Дані про теріофауну Парку подано у вигляді анотованого списку видів, який включає 6 рядів, 18 родин, 53 види. Розглянуто стан популяцій видів з Червоної книги України. Проаналізовано рідкісні та малочисельні види та види, занесені у Європейський Червоний список та у додатки до Бернської конвенції.

Теріофауна, Національний природний парк, "Сколівські Бескиди", видовий склад, біорізноманіття, рідкісні види, охорона.

Національний природний парк "Сколівські Бескиди" площею 24 702 га створений 11 лютого 1999 р. у межах Дрогобицького, Сколівського і Турківського районів Львівської області. Межі НПП в основному збігаються з межами природних територіальних комплексів і проходять по вододільних хребтах та руслах річок [13]. За фізико-географічним районуванням територія парку належить до Верхньодністровських та Сколівський Бескид, займає північні макросхили останніх з абсолютними висотами від 600 до 1268 м [4].

Рослинний покрив можна охарактеризувати т. ч.: 1) сосново-дубові ліси; 2) букові і буково-грабові ліси; 3) дубово-грабові ліси; 4) ялинові і ялиново-ялицеві ліси; 5) буково-дубово-грабові ліси; 6) луки гірські та сільськогосподарські угіддя на місці лісів Карпат; 7) полонини.

Гірські зооценози характеризуються багатством і різноманітністю видового складу тварин, які мають певні особливості, пов'язані з вираженою поясністю ландшафту. Такі закономірності добре помічені під час проведення фауністичних досліджень та зоогеографічного аналізу фауни хребетних у західних областях України І. Сокуром та К. Татариновим [6, 9, 17, 19, 20].

Вивчення й аналіз видового різноманіття та особливостей формування фауністичних комплексів є необхідним етапом запровадження системного моніторингу стану довкілля, для складання проекту організації та планування будь-яких господарських заходів на заповідній території. На території Парку характерні відмінності у рослинному покриві, що зумовлює формування ландшафтів з унікальною рослинністю і різноманітним видовим складом тварин.

Аналізуючи фауністичні угруповання, насамперед потрібно встановити представленість різних рядів на теренах Парку, оцінити присутність раритетних видів, що дасть змогу визначити розвиненість структури таксономічних відношень в угрупованнях. Вивчення таксономічної структури угруповань теріофауни Парку є необхідним для оцінки унікальності, цінності та репрезентативності заповідної території, а також є важливою складовою у розробці програм збереження біотичного різноманіття Українських Карпат загалом.

Мета дослідження – аналіз видового різноманіття та оцінка охоронного статусу ссавців на території НПП "Сколівські Бескиди".

Матеріал та методи дослідження. Характеристика різноманіття класу Ссавців ґрунтується на основі аналізу літературних даних (наукові статті, монографії та повідомлення, списки фаун тощо [10, 11, 14–17, 24], а також за результатами власних стаціонарних досліджень протягом 2005–2008 рр. на території Парку. Для аналізу таксономічної структури мишоподібних гризунів проводили збір зразків у різних біотопах і на різних висотах шляхом відлову тварин за допомогою пасток моделі Геро, які виставлялися в лінії на відстані 5 м у кількості, кратній 100 [12].

Систематичний список теріофауни наведено на основі оглядів, підготовлених І. В. Загороднюком [8], а також «Списку ссавців України» на сайті <http://terioskola.org.ua>. Стан раритетності фауни проаналізовано на основі даних з «Червоної Книги України» [25].

Результати дослідження. На території НПП поширені 53 види ссавців: представники 7 рядів, 18 родин, що становить понад 40 % видів ссавців фауни України. Найбільш представницькими за числом видів є такі ряди: Мишоподібні (15 видів), Лиликоподібні (14 видів), Песоподібні (12 видів).

Найбільшою кількістю видів характеризуються родини Лиликові (13 видів), Тхореві (7 видів), Мишові та Норицеві (по 5 видів). Найменш багатими (від 1 до 3 видів) є 13 родин: Зайцеві, Вивіркові, Вовчкові, Мишівкові, Їжакові, Кротові, Підковикові, Псові, Ведмедеві, Котові, Кабанові, Оленеві, Бикові (табл.).

Таксономічна структура теріофауни НПП «Сколівські Бескиди»

Ряд	Родина	Кількість видів	
		в Україні	в НПП
Зайцеподібні – Leporiformes	Зайцеві – Leporidae	3	1
Мишоподібні – Muriformes	Вивіркові – Sciuridae	5	1
	Вовчкові – Gliridae	4	3
	Мишівкові – Dipodidae	4	1
	Мишові – Muridae	10	5
	Норицеві – Arvicolidae	15	5
	Їжакоподібні – Erinaceiformes	Їжакові – Erinaceidae	2
Мідицеподібні – Soriciformes	Кротові – Talpidae	2	1
	Мідицеві – Soricidae	7	5
	Підковикові – Rhinolophidae	3	1
Лиликоподібні – Vespertilioniformes	Лиликові – Vespertilionidae	23	13
Песоподібні –	Псові – Canidae	5	2

Caniformes	Ведмедеві – Ursidae	1	1
	Тхореві – Mustelidae	11	7
	Котові – Felidae	2	2
Оленеподібні – Cerviformes	Кабанові – Suidae	1	1
	Оленеві – Cervidae	5	2
	Бикові – Bovidae	2	1
Разом	18 родин	105	53

За кількістю родин найчисельнішим є ряд Мишоподібні (5 родин) та Песоподібні (4 родини), а найменшою кількістю родин представлений ряд Зайцеподібні та Їжакоподібні (по 1 родині).

Ряд Зайцеподібні (Leporiformes). Представник ряду Зайцеподібних – заєць сірий (*Lepus europaeus* Pall.) є одним із чисельних видів на теренах Парку.

Ряд Мишоподібних (Muriformes). Із цього ряду на території Парку трапляються представники чотирьох родин.

Група родин «немишовидні» представлена трьома родинами – Вивіркові (Sciuridae), Мишівкові (Sminthidae) і Вовчкові (Gliridae). Родини Вивіркові і Мишівкові представлені вивіркою звичайною (*Sciurus vulgaris* L.) та мишівкою ліськовою (*Sicista betulina* Pall.). Мишівка ліськова – один із рідкісних видів, занесений до Червоної Книги [25], здобута нами на вирубці під час відловів дрібних ссавців влітку 2005 р.

Родина Вовчкові (Gliridae) представлена трьома видами – вовчок сірий, соня ліськова, ліскулька руда, які є рідкісними на території Парку [23] та занесені у Додаток III Бернської конвенції [7, 21]. За кількістю знахідок на рік переважає вовчок сірий (*Glis glis* L.), якого реєстрували в господарських будівлях НПП, зокрема складських приміщеннях Сколівського лісництва. Менше поширені соня ліськова (*Dryomys nitedula* Pall.) і ліскулька руда (*Muscardinus avellanarius* L.). Зокрема, один екземпляр *M. avellanarius* зловлено в НПП на вирубці 2001 р. на висоті 525 м над рівнем моря.

Надродина мишовидих. На території НПП „Сколівські Бескиди” трапляються 10 видів цієї групи гризунів, що представляють 8 родів 2-х родин.

Родина Мишові (Muridae) налічує 5 видів з 4-х родів: мишка лучна (*Micromys minutus* Pall.), миша пасиста (*Apodemus agrarius* Pall.), миша хатня (*Mus musculus* L.), мишак жовтогрудий (*Sylvaemus tauricus* Pall.), мишак лісковий (*S. sylvaticus* L.).

Родина Норицеві (Arvicolidae) – 5 видів з 4-х родів: нориця руда (*Myodes glareolus* Schreb.), щур гірський (*Arvicola scherman* Shaw), нориця підземна (*Terricola subterraneus* Selys-Long.), нориця північна (*Microtus agrestis* L.), нориця польова (*Microtus arvalis* Pall.) [18; 22].

Ядро домінантів складають три види гризунів. На луках домінує типовий землерий-зеленоїд – нориця польова; в усіх грабово-букових та букових лісах – мишак жовтогрудий, в раціоні живлення якого переважають плоди дерев і чагарників. Між ними знаходяться буково-ялинові та хвойні ліси, де домінує нориця руда. Нориця руда живиться як зеленими

частинами рослин, так і насінням і завжди є конкурентом двох попередніх видів, займаючи місце субдомінанта в усіх інших угрупованнях. Домінантами локальних угруповань є види: щур гірський, нориця підземна й мишак лісовий. Серед доміантів і субдомінантів хоча б одного з типів угруповань жодного разу не зареєстровано мишку лучну, мишу пасисту, мишу хатню, норицю північну.

Ряд Їжакоподібні (Erinaceiformes) представлений лише однією родиною – Їжакові (Erinaceidae), представник якої – їжак білочеревий (*Erinaceus roumanicus* Barrett-Hamilton) – частіше зустрічається у населених пунктах, ніж у лісових біотопах.

Ряд Мідицеподібні (Soriciformes) представлений у фауні Парку двома родинами – Кротові (Talpidae) та Мідицеві (Soricidae).

Кріт європейський (*Talpa europaea* L.) заселяє різноманітні біотопи Парку. Крім лісових насаджень, спостерігається на луках, пасовищах, у долинах рік.

Представників родини Мідицеві (Soricidae) ми здобули під час досліджень дрібних ссавців. Найчастіше траплялася мідиця мала (*Sorex minutus* L.) та звичайна (*S. araneus* L.) – це досить розповсюджені види, заселяють різноманітні біотопи і трапляються як у чистих смерекових насадженнях без трав'яного покриву, так і на вирубках із значним трав'яним покривом. Рясоніжки мала (*Neomys anomalus* Cabr.) і велика (*N. fodiens* Penn.) для території Сколівських Бескид відома за літературними джерелами [20]. Крім рясоніжки малої, із цього ряду рідкісною на території Львівщини є білозубка мала (*Crocidura suaveolens* Pall.), яка відома для території Парку лише з літературних джерел [19]. Усі зазначені види родини Мідицевих занесені у Додаток III Бернської конвенції.

Ряд Лилюкоподібні (Vespertilioniformes). У Сколівських Бескидах зареєстровано 14 видів із двох родин [1].

Родина Підковикові (Rhinolophidae) на теренах Парку представлена одним видом – підковик малий (*Rhinolophus hipposideros* Bechst.).

Родина Лилюкові (Vespertilionidae) представлена 13 видами: нічниці велика (*Myotis myotis* Bork.), довговуха (*M. bechsteinii* Kuhl), війчаста (*M. nattereri* Kuhl), водяна (*M. daubentonii* Kuhl.) та вусата (*M. mystacinus* Kuhl), вухань звичайний (*Plecotus auritus* Linnaeus), широковух звичайний (*Barbastella barbastellus* Schreb.), вечірниця руда (*Nyctalus noctula* Schreb.), нетопир лісовий (*Pipistrellus nathusii* Keys. et Blas.), нетопир карлик (*P. pipistrellus* Schreb.), лилик двоколірний (*Vespertilio murinus* L.), пергач пізній (*Eptesicus serotinus* Schreb.), пергач північний (*E. nilssonii* Keyserling, Blasius).

Відносно чисельними є лише 4 види: пергач пізній, вечірниця руда, нічниці водяна та велика. Менш поширені – нетопирі лісовий і малий, лилик двоколірний, рідкісними – підковик малий, нічниці довговуха та війчаста, широковух європейський.

Ряд Песоподібні (Caniformes). Територію Парку заселяють представники чотирьох родин цього ряду.

Із родини Псових (Canidae) трапляються два види: лис звичайний

(*Vulpes vulpes* L.) і вовк (*Canis lupus* L.) [5]. Фоновим видом біотопів парку із хижаків є лис звичайний, поширений на різних гіпсометричних рівнях.

Єдиний представник родини Ведмедеві (Ursidae) – ведмідь бурий (*Ursus arctos* L.) – найчастіше зустрічається в угіддях Бутивлянського, Крушельницького та Майданського лісництв.

Родина Тхореві (Mustelidae) в фауні України нараховує 11 видів. На території НПП відомо сім видів: куна кам'яна (*Martes foina* Erxleb.), куна лісова (*Martes martes* L.), ласиця (*Mustela nivalis* L.), горностаї (*Mustela erminea* L.), тхір лісовий (*Mustela putorius* L.), борсук європейський (*Meles meles* L.), видра річкова (*Lutra lutra* L.). Восьмий вид – норка (*Mustela lutreola* L.) відомий за однією знахідкою у 2002 р.

Представники родини Котові (Felidae) – рись звичайна (*Lynx lynx* L.) і кіт лісовий (*Felis silvestris* Schreb.). Рись звичайна є розповсюдженим видом на території Парку, а популяція kota лісового у критичному стані, щороку зменшується кількість зареєстрованих особин.

Ряд Оленеподібних (Cerviformes). У межах Парку ряд представлений чотирма видами, які належать до трьох родин – Кабанові (Suidae), Оленеві (Cervidae), Бикові (Bovidae).

Чисельність оленя шляхетного (*Cervus elaphus* L.), порівняно з іншими ратичними – найбільша. Олень є основним трофічним конкурентом козулі, чисельність якої становить понад 300 особин [3].

Типовим видом на території Парку є кабан звичайний (*Sus scrofa* L.), який здійснює постійні переходи, міграції, пов'язані з захисними умовами угідь та наявністю (доступністю) кормів.

У 1965 р. в угіддя національного парку (тодішнє МГ "Майдан") з Біловежської Пущі (Беларусь) завезено 9 голів бізона європейського (*Bison bonasus* L.). Станом на 1.01.1972 р. в угіддях перебувало 13 особин, із них 4 самці і 7 самок [19]. У 2006 р. в межах Парку зареєстровано 8 голів [2].

Охоронний статус ссавців НПП «Сколівські Бескиди»: 21 вид включено до Червоної книги України (2009); 37 видів до додатків Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція, 1979); 6 видів до Європейського Червоного списку (2007) [7, 21, 25].

Треба зазначити, що великі зміни відбулися із ландшафтами регіону, що викликало відповідні зміни у складі теріофауни. Територія Парку тривалий час зазнавала інтенсивного антропогенного впливу. Одні види суттєво скоротили свої ареали, інші, навпаки, розширюють межі свого поширення.

Частка синантропних й адвентивних видів та видів антропогенно змінених ландшафтів постійно збільшується, як і збільшується і їхня присутність у фауні регіону і ймовірність реєстрації від населених пунктів місцезнаходження. Прикладами є енот уссурійський, нетопир білосмугий, пацюк мандрівний. Частими в приселищних біотопах Парку є бродячі пси і коти.

Вивчення сучасного стану та поширення ссавців на території Парку та їхніх змін внаслідок дії антропогенних факторів триває. Подальші зміни фауни можуть вплинути на представлену у цій праці таксономічну структуру теріофауни на території Парку та Східних Карпат загалом.

Висновки

1. Максимальним таксономічним багатством на теренах Парку характеризується ряди Мишоподібних (5 родин, 15 видів) та Песоподібних (4 родини, 12 видів). Мінімальне таксономічне багатство відмічено для рядів Зайцеподібних та Їжакоподібних (по 1 виду 1 родини). Найбільше видове багатство виявлено у родин Лиликові (13 видів) та Тхореві (7 видів).

2. На території НПП "Сколівські Бескиди" трапляються 23 види дрібних ссавців. З них два види – рясоніжка мала та мишівка лісова – занесені до Червоної Книги України; сім видів (рясоніжки мала і велика, білозубка мала, мишівка лісова, мишка лучна, соня лісова, ліскулька руда) належать до рідкісних видів Львівщини; 9 видів (мідиці малі і звичайна, рясоніжки мала і велика, білозубка мала, мишівка лісова, вовчок сирій, соня лісова, ліскулька руда) включені до списку видів Бернської конвенції.

3. Із Лиликоподібних усі 14 видів, зареєстровані на території Парку, занесені до Червоної Книги України та до Додатку II Бернської конвенції

(окрім нетопиря карлика) та 3 види (підковик малий, нічниця довговуха, широковух звичайний) – до Європейського Червоного списку.

4. Із хижаків фоновими видами парку є лис звичайний, куна лісова, тхір лісовий. Ведмідь бурий, рись європейська, кіт лісовий, видра річкова, горностай, норка – занесені до Червоної Книги України, ще два види – норка і видра річкова – до Європейського Червоного списку.

5. Ратичні звірі є звичайними видами в угіддях парку. Бізон європейський занесений до Червоної Книги України, Бернської конвенції та Європейського Червоного списку.

Список літератури

1. Башта А.-Т. В. Фауна рукокрилих регіону (Chiroptera) Сколівських Бескидів (Українські Карпати) / А.-Т. В. Башта // Наукові дослідження на об'єктах природно-заповідного фонду Карпат та збереження природних екосистем в контексті сталого розвитку. – Яремча, 2005. С. 8–13.

2. Бондаренко В. Д. Зубри знову над прірвою? / В. Д. Бондаренко, П.Б. Хоєцький. – Львів: ДПА «Друк», 2003. – 27 с.

3. Бандерич В.Я. Олень лісовий в угіддях НПП “Сколівські Бескиди” / В.Я. Бандерич, П.Б. Хоєцький // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення Національного природного парку “Подільські Товтри” / “Менеджмент екосистем природно-заповідних територій”. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2006. – С. 24–28.

4. Геренчук К.І. Природа Львівської області / Геренчук К.І. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1972. – 150 с. – Бібліогр.: с.139–150.

5. Гожан М.Я. Чисельність та полювання на вовка (*Canis lupus L.*) в Сколівських Бескидах / М.Я. Гожан // Потенціал і проблеми мисливського господарства України : зб. матеріалів I Всеукраїнської мисливсько-господарської науково-практичної конференції студентів та аспірантів. – Львів: Сполом, 2006. – С. 48–53.

6. Теріофауна Карпатського біосферного заповідника / [Загороднюк І., Покин'черета В., Киселюк О., Довганич Я]; за ред. І. Г. Ємельянова // Вестник зоології. – 1997. – Дод. № 5. – 60 с.

7. Загороднюк І. В. Ссавці як вразлива група тварин / І. В. Загороднюк // Ссавці України під охороною Бернської конвенції. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 202–210. – (Праці Теріологічної Школи).

8. Загороднюк І.В. Таксономія і номенклатура немишевидних гризунів фауни України / І.В. Загороднюк // Збірник праць зоологічного музею. – К., 2008–2009. – № 40. – С. 148–185.

9. Емельянов И.Г. Таксономическая структура сообществ грызунов Восточных Карпат: видовое богатство и таксономическое разнообразие / И.Г. Емельянов, И.В. Загороднюк // Фауна Східних Карпат: сучасний стан і охорона: зб. наук. праць. – Ужгород, 1993 р. – С. 57–60.

10. Колюшев І.І. Хребетні тварини Українських Карпат та їх господарське значення / І.І. Колюшев // Охороняймо природу: // Зб. наук. праць. – Ужгород, 1964. – С. 176–191.

11. Корчинский А.В. Грызуны Украинских Карпат (итоги исследования) / Корчинский А.В. // Вопросы охраны и рационального использования растительного и животного мира Украинских Карпат. – Ужгород: МОИП, 1988. – С. 156–173.

12. Кучерук В.В. Учет вредных грызунов и землероек / Кучерук В.В. // Методы учета численности и географического распределения наземных позвоночных. – М., 1952. – С. 12–14.
13. Національний природний парк „Сколівські Бескиди“. Тваринний світ / [Дейнека А. М., Бандерич В. Я., Башта А.-Т. В. та ін.]. – Львів: СПОЛОМ.– 2008. – 176, [8] с.: іл., табл.
14. Пилявский Б.Р. Питание, активность и миграции мышевидных грызунов в субальпийском поясе Украинских Карпат: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. биол. наук / Б.Р. Пилявский. – Ин-т. зоол. им. И.И. Шмальгаузена. – К., 1967. – 25 с.
15. Полушина Н.А. К вопросу о количественной характеристике млекопитающих Советских Карпат / Н.А. Полушина // Флора і фауна Українських Карпат: тези доп. міжвуз. конф. Москва, 1965. – Ужгород, 1965. – С. 100–103.
16. Рудишин М.П. Екологія популяцій гризунів західного регіону України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. біол. наук / М.П. Рудишин – Ін-т зоол. НАН України – Дніпропетровськ, 1998. – 17 с.
17. Сокур І.Т. Ссавці фауни України та їх господарське значення / Сокур І.Т. – Ін-т зоол. АН України. – К.: Держучпедвидав, 1960. – 211 с. – Бібліогр.: с. 208–211.
18. Стецула Н.О. Екологія мишоподібних гризунів національного природного парку «Сколівські Бескиди»: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук / Н.О. Стецула. – К., 2010. – 20 с.
19. Татаринов К.А. Звірі західних областей України : матеріали до вивчення фауни / Татаринов К.А. – Ін-т зоології АН України: АН УРСР, 1956. – 187 с. – Бібліогр.: с. 181–187.
20. Татаринов К.А. Фауна хребетних заходу України / Татаринов К.А. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1973. – 254 с. – Бібліогр.: с. 237–254.
21. Фауна України: охоронні категорії. Довідник / [Годлевська О., Парнікоза І., Різун В. та ін.]. – [Вид. друге, перероб. та доп.]. – К., 2010. – 80 с.
22. Хоєцький П.Б. Дослідження мишоподібних гризунів в угіддях НПП «Сколівські Бескиди» / П.Б. Хоєцький // Лісівництво України в контексті світових тенденцій розвитку лісового господарства: Матеріали Міжнар. науково-практ. конф., присвяченої 150-річчю витоків кафедри лісівництва НЛТУ України. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2006. – С. 267–268.
23. Хоєцький П. Б. Рідкісні види дрібних ссавців території НПП „Сколівські Бескиди” / П. Б. Хоєцький, Н.О. Стецула // Науковий вісник НЛТУ України: зб. науково-технічних праць. – 2008. – Вип. 18.3. – С. 37–41.
24. Хребетні тварини західних областей України / [Царик Й. В., Яворський І. П., Шидловський І. В. та ін.]. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 52 с.
25. Червона книга України. Тваринний світ / За заг. ред. І. А. Акімова. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 624 с.

Представлена общая информация о млекопитающих НПП "Сколівские Бескиды". Данные о териофауне Парка представлены в виде аннотированного списка видов, включающего 6 отрядов, 18 семейств и 53 вида. Рассмотрено состояние популяций видов из Красной книги Украины. Проанализированы редкие и малочисленные виды и виды, занесенные в Европейский Красный список и в приложения к Бернской конвенции.

Териофауна, Национальный природный парк, "Сколівские Бескиды", видовой состав, биоразнообразие, редкие виды, охрана.

General information about mammal fauna of the Skolivski Beskydy NP is presented. All data are presented in the annotated species list by orders and includes 6 orders, 18 families, and 53 species. State of populations of species included in the Red Data Book of Ukraine is describe. The rare and not-abundant species as well as species from European Red List and Annexes to the Bern convention are analyzed.

Mammal fauna, National Park, „Skolivski Beskydy“, species composition, biodiversity, rare species, protection.